

Teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmise ettevalmistamise juhtrühma koosolek

KOKKUVÕTE

Aeg: 01.10.2020 kell 13-15.30

Koht: Tartu, HTM hoone Munga 18; Tallinn, ministeeriumite ühishoone Suur-Ameerika 1

Osalejad Tartus: Indrek Reimand (HTM), Margus Haidak (HTM), Andres Koppel (ETAG), Ülle Jaakma (EMÜ), Liis Siinor (KeM, teadusnõunike esindaja), Kristjan Vassil (TÜ), Martin Eessalu (Kirjandusmuuseum), Mariann Saaliste (HTM)

Osalejad Tallinnas: Katrin Pihor (HTM), Kairi Värv (HTM), Anne Jürgenson (Riigikantselei), Tarmo Soomere (Eesti Teaduste Akadeemia), Katrin Niglas (TLÜ), Maia-Liisa Anton (TTÜ), Aavo Sõrmus (Bioexpert OÜ, eraõiguslike TA asutuste esindaja), Anu Allas (EKA), Kätlin Pulk (EBS), Mait Rungi (Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor, Rakenduskõrgkoolide Rektorite Nõukogu esindaja), Margus Pärtlas (EMTA), Mario Kadastik (KBFI, TA asutuste koostöökogu esindaja), Sille Kraam (MKM), Vladimir Viies (Eesti kõrgkoolide, teadus- ja arendusasutuste ametiliitude ühendus), Ülo Jaaksoo (Cybernetica AS, Eesti Kaubandus-Tööstuskoja esindaja), Els Heinsalu (Eesti Noorte Teaduste Akadeemia esindaja)

Sissejuhatus

Indrek Reimand teeb sissejuhatuse teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmisse. Juhtrühma liikmetele on enne koosolekut saadetud slaidid.



TAKS_juhtrühm.ppt

x

Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus (TAKS) on vastu võetud 1997. aastal ning sellest ajast on seadust muudetud 24 korda. Paljude muudatuste tulemusel on seaduse fookus hajunud ning aja jooksul on ühiskonna ootused teadus- ja arendustegevusele muutunud. Küsisime ettepanekuid teadus- ja arendustegevuse teemaga seotud asutustelt ning saime üle 200 ettepaneku seaduse muutmiseks.

Mõnda aega on laual probleeme, mis vajavad seaduse tasandil lahendamist. Seadus on vaja korrastada tervikuna ning viia see vastavusse muutunud ootustega teadus- ja arendustegevusele, mille kohaselt teadus- ja arendustegevusel peab olema senisest suurem mõju majandusele ja ühiskonnale laiemalt. Samuti on seaduses vaja täpsustada finantseerimise põhimõtted, missugustel tingimustel riik teadus- ja arendustegevust rahastab, sealhulgas erasektoris tehtavat teadus- ja arendustegevust. Tekkinud uued reguleerimist vajavad teemad, näiteks avatud teadus, korrastamist vajab teaduseetika raamistik.

Seaduse muutmist arutades peame silmas erinevaid olulisi dokumente. Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni ja ettevõtluse strateegia 2035 (TAIE) üldeesmärgina on sõnastatud, et Eesti teadus, arendustegevus, innovatsioon ja ettevõtlus suurendavad koostöös Eesti ühiskonna heaolu ja majanduse tootlikkust, pakkudes konkurentsivõimelisi ja kestlikke lahendusi Eesti ja maailma arenguvajadustele. Strateegias Eesti 2035 on eesmärkidenähtud Eesti majanduse kui ka Eesti riigi uuendusmeelsus ja teadmispõhisus. 2018. aastal valminud kõrghariduse ja teaduse pikaajalise rahastamise kava koostamise ja organisatsioonide tegevuse ümberkorraldamise rakkerühma raport toob soovitusena välja teaduse ja kõrghariduse rahastamise parema sidumise vajaduse Eesti ühiskonna ja

majanduse vajadustega, samuti TA absorbeerimisvõime suurendamise vajaduse ettevõtluses ja avalikus sektoris, riskide jagamise ettevõtlussektoriga. Eesti Teadussüsteemi hindamise raport (PSF, EK 2019) mainib TA rahastamise suurendamise vajadust, temaatiliste prioriteetide kehtestamise vajadust TA-le, samuti pakkumispoole innovatsioonisuutlikkuse tõstmise vajadust.

Juhtrühma ja töörühmade ülesannete tutvustus

Katrin Pihor teeb ülevaate juhtrühma ja töörühma ülesannetest. Ettevalmistavate töörühmade ülesandeks on töötada läbi põhiprobleemid ja võimalikud lahendusvariandid, tuvastada suuremate analüüside ja uuringute vajadus, tuvastada erinevate lahendustega kaasnev ressursikulu ning anda sisend seaduse väljatöötamiskavatsusse. Väljatöötamiskavatsus peaks kavakohaselt valmima 2021. aasta II kvartalis. Lähtuvalt esitatud ettepanekutest oleme planeerinud töö 6 töörühmas. 2 valdkonnas tuli kõige rohkem ettepanekuid ja need on ka kaks kõige suuremat töörühma – TA riikliku korraldamise ja TA rahastamise töörühmad. TA asutuste tegevuse töörühmas arutatakse asutuste juhtimise, teadlaste karjäärimudeli ja doktoriõppega seotud teemasid. 2 töörühma arutavad spetsiifilisi teaduseetika ja avatud teadusega seotud küsimusi ning üks töörühm tegeleb seaduse üldise ülesehituse ja mõistetegega.

HTM palus asutustel nimetada töörühmadesse oma esindajad. Kuigi töörühmade koosseis on paindlik, on kontaktisikute info siiski vajalik, et saata töörühmadele infot ja materjale. Töörühmade ajaraam on kitsas ning töörühmade töömaht erinev. Püüame töörühmade koosolekuid hajutada nii, et inimestel ei tuleks käia koosolekutel liiga tihti.

Ülevaade laekunud ettepanekutest, põhisõnumid ja arutelukohad

1. Katrin Pihor tutvustab ettepanekuid (vt slaidid).

TA riiklik korraldamine. Kõige suurem ebaselgus valitseb seoses TA süsteemi osapoolte rollide, vastutuse ja ülesannetega. Ministeeriumite võimekus TA-ga tegeleda kasvab, mistõttu vajab täpsustust nende vastutus ja ülesanded valdkonna TA kavandamisel, elluviimisel ja rahastamisel. Ettepanekud olid seotud ka TA süsteemi kuuluvate asutuste ja organisatsioonide rollide täpsustamisega, samuti sooviti selgitada eraõiguslike TA asutuste rolli. Üks osa ettepanekuid oli seotud seaduse skoobiga ning nende ettepanekute kohaselt peaks seadus hõlmama lisaks teadus- ja arendustegevusele ka innovatsiooni.

TA rahastamine. Ettepanekute kohaselt peaks seaduses kirjeldatud rahastamismudel olema vähem killustatud ning arutada tuleks, kui palju peaks üldse seaduse tasemel olema reguleeritud. Samuti tehti ettepanek arvestada rahastamismudeli loomisel asutuste eripäradega ning rääkida läbi, kas ja kuidas peaks riik toetama eraõiguslikke TA asutusi, seda ka riigiabi kontekstis. Ettepanekute kohaselt tuleks täpsustada ka TA asutuste kohustusi ja ülesandeid seoses riigipoolse rahastamisega, samas tuleb läbi arutada see, kui palju riik saab TA asutuste tegevust suunata. Ettepanekud puudutasid ka evalveerimise lahtimõtestamist rahastamise kontekstis. Olulised on ettepanekud seoses rahvusteaduste ja teadustaristu rahastamisega. Rakenduskõrgkoolidelt on tulnud ettepanek tagada rakenduskõrgkoolidele püsiv rahastus TA tegevuste läbiviimiseks.

Teaduseetika. Kokku leppimist vajab, milline peaks olema teaduseetika ja hea teadustava süsteem ja kuidas seda rakendatakse. Ettepanekute kohaselt peab ligipääs teadusinformatsioonile olema tagatud ning vajalik on luua riiklik repositoorium teadusandmete säilitamiseks. Osa ettepanekuid puudutab ETISE edasiarendamist. Avaliku sektori uuringute ja andmekaitse osas on probleeme, mitmed uuringud jäävad andmekaitse teema taha pidama. Ettepanekud puudutavad ka TA erandi andmise korda.

TA asutused. Mitmed ettepanekud puudutasid karjäärimudeli aluste sätestamise vajadust seaduses, sealhulgas karjäärimudeli rahastamist ja rahastamise stabiilsust. Ettepanekud olid seotud ka asutuste rolliga doktoriõppes. Direktorite valimise kord võiks riigi TA asutustes olla sarnane. Ettepanekuid laekus ka järeldoktorite staatuse sätestamiseks seaduses.

Seaduse üldine ülesehitus. Mitmetes ettepanekutes oli välja toodud, et teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus peaks olema kooskõlas teiste seadustega. Mitmed ettepanekud olid seotud mõistete lisamise või täpsustamisega.

2. Indrek Reimand tutvustab lähtekohti seaduse väljatöötamisel (vt slaidid).

Juhtrühma arutelu tulemusena täpsustatud lähtekohad on aluseks töörühmade tööle.

Koosolekul tehtud ettepanekud lähtekohtade osas:

- Seaduses tuleb reguleerida võimalikult vähe, kuid nii palju kui vajalik.
- Mõistete osas ei piisa ilmselt ainult Frascati ja Oslo käsiraamatust, vaid osa mõisteid tuleb ühise arutelu käigus defineerida.
- Seadusloome peab looma lubava ja soosiva, mitte keelava raamistiku.
- Seaduses tuleb sätestada teaduskommunikatsioon asutuste ülesandena.
- Teemad, mida arutatakse ja mis ei jõua seadusesse, jäävad endiselt fookusesse ja neid käsitletakse sobivates dokumentides.

3. Indrek Reimand tutvustab põhisõnumeid ja arutelukohti teemade lõikes (vt slaidid).

TA rahastamine – põhisõnumid:

Üleminekut baasfinantseerimiselt tegevustoetusele on arutatud kõrgharidusseadustiku kaasajastamise protsessis. Tegevustoetuse andmise käigus on kavas leppida kokku tegevuse eesmärgid, milleks toetust antakse. Baasfinantseerimine on TA rahastamise põhiinstrument uurimistoetuste kõrval, kuid uurimistoetused on ajas piiratud. Baasfinantseerimise toel hoitakse TA asutused toimimas. Seaduse tasandil on vaja kokku leppida, milleks tegevustoetust asutustele antakse. Eraõiguslikke TA asutusi peaks rahastama TA tegevuste osas, mida tehakse avalikes huvides, kuid avalikes huvides tehtav TA tegevus on vaja defineerida. Tegevustoetuse kaudu toetatakse nii asutuse baasvõimekuste arendamist kui ka riigi strateegiliste eesmärkide täitmist. Konkurentsipõhised uurimistoetused peavad toetavama teaduse mõju, tipptaset ja mitmekesisust. Teaduse infrastruktuuri on kavas jätkuvalt toetada teekaardi alusel.

Koosolekul tehtud ettepanekud põhisõnumite täiendamiseks:

- Loobuda konkreetsete rahastusinstrumentide nimetamisest ja reguleerimisest ning kehtestada seaduse tasandil rahastamise liigid (tegevustoetus, uurimistoetus jne).

Koosolekul tehtud ettepanekud töörühmades arutamiseks:

- Kehtestada teadlaste töötasu alam- ja ülemmäär, sealjuures arvestades topeltfinantseerimise võimalust.
- Kehtestada riiklikult rahastatavate projektide vahendite kasutamise üldtingimused, sealhulgas ühtlustada üldkululõivu määr.
- Kehtestada eraldi rahastusinstrument teadlaste rahastamiseks otse, mitte läbi asutuse.

Teaduseetika ja avatud teadus – põhisõnumid

Teaduseetika teema tuleb seaduses kajastada, sest see hõlmab tegevusi, mis nõuavad riiklikku korraldust ja järelevalvet. Avatud teaduse teemade osas on võimalus kinnitada need TAIE strateegia lisana, mis on poliitikadokumentide puhul tavapraktika. ETIS vajab kaasajastamist ja funktsionaalsuse tõstmist.

Seaduse muutmise käigus ei käsitleta isikuandmete kaitse seaduses sätestatud teemasid, see ei ole TAKSi skoop.

Koosolekul tehtud ettepanekud põhisõnumite täiendamiseks:

- Eetikaküsimuste puhul on vajalik seaduse tasemel sätestada institutsioonide ja riigi roll ja vastutus. Teaduseetika ja hea teadustava teemal on läbi viidud RITA uuring, mille tulemustest lähtuda.
- Avatud teaduse küsimusi tuleb seaduses reguleerida. Seaduse tasandil peaks olema markeeritud teadlase autonoomia ja väljendusvabaduse küsimus, samuti teadusandmete avaldamise ja neile ligipääsu rahastamisega seotud küsimused.
- Avaliku sektori uuringute tellimisel tuleb lahendada probleemid seoses AKS ja IKS rakendamisega ning viia läbi ristmõju analüüs. Hetkel on seadused üksteisega vastuolus.

Koosolekul tehtud ettepanekud töörühmades arutamiseks:

- Seaduses võiks olla sätestatud, et riigi raha eest tehtava teaduse tulemuste avalikustamine ETISes peaks olema kohustuslikuks tehtud. Vajab analüüsi, kas see põhimõte on kooskõlas õigusega.

TA asutused, karjäärimudel, doktorandid – põhisõnumid

Akadeemilise töötaja karjäärimudeli loomiseks ja toimimiseks on sätestatud tingimused kõrgharidusseaduses ja kõrgharidusstandardis, rahastamine on tagatud baasfinantseerimise senisest suurema mahuga. Karjäärimudel ei peaks olema seaduse tasemel sätestatud. Doktorantide juhendamise seotud küsimusi lahendatakse doktoriõppe reformi käigus, peame oluliseks, et doktorantide juhendamist teistes asutustes kui ülikoolid tuleb nende asutuste rahastamisel arvestada.

Koosolekul tehtud ettepanekud põhisõnumite täiendamiseks:

- Teadlaste karjäärimudeli käsitlemisel tuleb lähtuda teadlaste hartast ning teadlaste töölevõtmise juhendist.

Koosolekul tehtud ettepanekud töörühmas arutamiseks:

- Teadlaste karjäärimudeli põhiprintsiibid peaksid olema sätestatud seaduses, kuna sellega käib kaasas asutuste vastutus ja ka rahastamine. Seaduse tasemel on vaja tagada karjääriastmete võrreldavus asutuste, sealhulgas erasektori, vahel. Sektoritevahelist mobiilsust soositakse ja see toimub, seega on vajalik sätestada, kes on teadlane.

TA riiklik korraldamine – põhisõnumid

Erinevaid komisjone on hetkel liiga palju, mõistlik oleks moodustada mitme komisjoni asemel üks komisjon. Kehitvas TAKSis on sätestatud põhimõte, et valdkondlikud ministeeriumid vastutavad oma valitsemisala TA eest, kuid see põhimõte ei ole ühetaoliselt rakendunud ning osad ministeeriumid ei tegele TA-ga. Vajab täiendavat läbiarutamist, mida tähendab ministeeriumite vastutus oma valitsemisala TA eest.

Koosolekul tehtud ettepanekud põhisõnumite täiendamiseks:

- Komisjone võib olla praegusest vähem, kuid need peavad olema töövõimelised. Komisjonide roll on nõuandev, vastutus jääb ministrile.

Koosolekul tehtud ettepanekud töörühmas arutamiseks:

- Seaduse tasandil peaks olema markeeritud kahte liiki kogud: ülalt-alla kogud (policy for science), kus vastutus on ministril, ning alt-üles kogud (science for policy), mis on nõuandvad kogud teaduse korraldamiseks. Alt üles kogude rolli võiks täita teadusnõunikest koosnev koordinaatorikogu koos Eesti Teaduste Akadeemiaga (lisaks ENTA).
- Keskne koordinaator TA korralduse tagamisel riigis on TAN koos Riigikantseleiga. TAN roll tuleb seaduse uuendamise käigus tuua lähteülesande tasandile. Kirjeldada tuleb TAN roll ja vastutus ministeeriumite üleste missioonipõhiste suurte projektide algatamisel ja koordineerimisel.
- Ministeeriumites on vajalik selgitada, mida mõeldakse valdkondliku TA all ning mis on valdkondlike ministeeriumite roll selles.

Juhtrühma ja teiste töörühmade töö planeerimisest

TAKS uuendamise ajakava:

Aeg	Tegevus
III kv 2020 – I kv 2021	Teemade arutamine töörühmades, lahendusvalikute kaalumine
I-II kv 2021	Väljatöötamiskavatsuse koostamine ja kooskõlastamine
III-IV kv 2021	Seaduse eelnõu ja seletuskirja koostamine
I-II kv 2022	Kooskõlastusring ministeeriumitele ja partneritele
II kv 2022	Seaduse eelnõu Vabariigi Valitsuses
III-IV kv 2022	Seaduse eelnõu riigikogus
IV kv 2022	Seaduse väljakuulutamise ja avaldamise Riigi Teatajas
I kv 2023	Seaduse jõustumine

Töörühmade töö I etapp kestab VTK valmimiseni, kuid jätkub tõenäoliselt seaduse eelnõu ettevalmistamisega 2021. aasta sügisel. Ilmselt tuleb VTK-le saadud tagasiside põhjal arutelusid jätkata, teha vajadusel analüüse ja koguda täiendavat infot. Plaani kohaselt jõustub seadus 2023. aasta I kvartalis enne Riigikogu valimisi.

Juhtrühmaga kohtume jaanuaris, kui töörühmad on töö lõpetanud, et saaksime arutada teemasid. HTM teadusosakonna poolt juhib tööd Mariann Saaliste. Katrin Pihor juhib TA riikliku korraldamise ja TA rahastamise töörühmasid, Kairi Värvi eetika ning Martin Eessalu avatud teaduse töörühma, Mariann Saaliste TA asutuse tegevuse töörühma ning Tiina Silemi seaduse üldise ülesehituse ning mõistete töörühma.

Kokkulepped toimuvad koosolekud hajutatult, et võimaldada samade inimeste osalemist, eelistatud aeg on peale lõunat.

Töörühmade (esimeste) koosolekute ajad:

1. TA rahastamise töörühm 27.10.2020 (13.00- 16.00)

2. TA riikliku korraldamise töörühm	04.11.2020 (13.00 – 16.00)
3. Teaduseetika töörühm	11.11.2020 (13.00 - 17.00)
4. TA asutuste tegevuse töörühm	09.11.2020 (14.00 – 17.00)
5. Avatud teaduse töörühm	16.11.2020 (täpsustub)
6. Seaduse üldise ülesehituse töörühm	17.11.2020 (täpsustub)
7. Juhtrühma II koosolek	13.01.2021 (täpsustub)

Üldine:

- igast juhtrühma ja töörühma koosolekust tehakse kokkuvõtte, mis saadetakse nii rühma liikmetele kui pannakse üles veebis selleks loodud keskkonda.
- Kogutud ettepanekute tabel tehakse huvilistele kättesaadavaks ning sinna on võimalik ettepanekuid lisada.
- Järgmiseks juhtrühma koosolekuks koostatakse tõstatatud teemade osas maatriks, mis kajastab teemade kuulumist seaduse, selle alamaktide või muude dokumentide koosseisu.
- Töörühmade juhid kannavad hoolt selle eest, et ka need teemad, mida ei reguleerita seaduse tasandil, ei jääks tähelepanuta.

Kokkuvõtte koostas

Mariann Saaliste